

זאלבו (זאלפלד, זלוואלד) קמה בסוף המאה הי"ג על אדמת פרוסיה, שנכבשה בידי הצלבנים, וקיבלה ממסדר זה זכויות עירוניות ב-1305. החל מן המאה הט"ז זאלבו היתה חלק מנסיכות פרוסיה הלוטרנית. בשל היעדר הזכות לשהיית קבע במדינה הנשלטת בידי בית הוהנצולרן, הסוחרים היהודים הגיעו לעיר רק מעת לעת – לירידים, האזכורים הראשונים אודותיהם מגיעים מראשית המאה הי"ח. הנסיון הראשון להתיישבות קבע בזאלבו בשנת 1785 שייך ליואכים מארק מזלוטוב (עיר שלאחר חלוקת פולין הועברה לשליטת ממלכת פרוסיה), אשר ביקש את הסכמתו של המלך פרידריך השני להתיישב בעיירה. הסוחר נסתמך על אמידותו (את הונו האמיד ב-11 אלף טאלרים) והוכיח כי הוא משתתף ברוב הירידים בשטחי פרוסיה. הוא הציע (בעודו מונה את רווחיהם של בעלי המלאכה בזאלבו) לספק את סחורותיו לכל הטווים ועסקי הבדים במקום. בנוסף לכך התחייב להעביר לקופתה של העיירה זאלבו 5 אחוזים מס מהכנסותיו. ואולם השלטונות לא קיבלו את ההצעה, משום שחשבו בוודאי כי היא נועזת וחדשנית מדי, וכי יישומה לבטח תפר את האיזון ביחסי המסחר שהיו נהוגים עד כה בעיר.

היהודים התיישבו ישוב קבע בזאלבו רק לאחר פרסום התקנות החדשות, שאיפשרו בין השאר התיישבות של קבע בפרוסיה. היהודי הראשון הרשום לשהיית קבע הוא הסוחר נתן יוסף פירסט מקראיניקה בחבל זלוטוב (הרישום אודותיו מגיע מ-1813). הסוחר הירש ראמרשטיין התיישב בזאלבו ב-1816, ושלוש שנים מאוחר יותר אהרן לחמן רכש את המסעדה היחידה בעיר, למרות התנגדותה של מועצת העיר, שסופה שנדחתה על ידי שלטונות המלך. הצבור היהודי המתהווה בעיר לא הפך מעולם לרב מבחינת המספרים (עד 80 בני אדם, דהיינו פחות מ-3 אחוזים מהאוכלוסיה) אולם נציגיה היו תמיד בעלי תושיה וראיית הזדמנויות. הסוחר יוסף סאול רוזנבאך (יוסף שאול רוזנבאך) החי מזאלבו החל מ-1822, כבר כעבור 7 שנים בלבד רכש חלקה עבור בית העלמין היהודי, ושנה מאוחר יותר חלקה ברח' זאולוק וויינז'ייני דאז (Gäfengnisgasse), שם קם בית מדרש (1838). עובדת היבחרו של רוזנבאך למועצת העיר ב-1840 מעידה על התקדמות באינטגרציה של היהודים עם הרוב הנוצרי. הודות לתמיכתם של הסוחרים אייזנבאך ולאזרשטיין, בית המדרש הנמצא בשכונת לכנסיה הלוטרנית הפך לבית כנסת, שנמצא בהמשך ברחוב קושצ'לנה (Kirchenstraße).

ב-1844 תקנות חדשות שנכנסו לתוקף בספר החוקים הפרוסי איפשרו הקמתה של קהילה היהודית רשמית – הסכמה להקמתה התקבלה מאת פרידריך וילהלם הרביעי, מלך פרוסיה דאז. בתקנות הקהילה משנת 1859 נרשמה החובה לאחזקת בית הכנסת, בית העלמין, מקווה ובית הספר. המסמך אישר את קיומם בזאלבו של בית כנסת ובית עלמין באותה התקופה. וודאי היה קיים גם המקווה – שהוצעה למכירה ב-1895. יהודי המקום התפרנסו בעיקר ממסחר, לדוגמה שמואל זילברמן, שהיה משך שנים רבות הבעלים של חנות גדולה בשוק, שם הוא מכר בעיקר בדים, דברי אופנה, מוצרי גלנטריה ומוצרי זכויות.

החל מסוף המאה הי"ט החל תהליך של הגירה שלילית של האוכלוסיה היהודית מהעיר – ב-1932 רק 44 יהודים (1,5 אחוז מכלל האוכלוסיה) השתייכו לקהילה היהודית, שבראשה עמד ד"ר לודוויג מיכאליס. בין רכוש הקהילה, שלרשותה עמד תקציב גדול, נמנו: בית הכנסת שברחוב Kirchenstraße, בית העלמין ובית מטבחים כשר. נערכו גם שיעורי דת לילדים.

לאחר עליית הנאצים לשלטון התחזקו הרדיפות צנגד יהודי זאלבו. השיא הגיע עם ארועי ליל הבדולח ב-1938. בית הכנסת הוצת אז, ומנהלת ה-NSDAP המקומית לא איפשרה למכבי האש להתערב ולכבות את השריפה. החורבות השרופות של בית הכנסת פורקו אף הן במהרה. לאחר מעצרו של 16 היהודים האחרונים בעיר, וביניהם רב, ראש הסניף המקומי של ה-NSDAP דיווח לגאולייטר של מחוז קניגסברג: "זאלבו הינה חופשית מיהודים". בנסיון להימלט מרדיפות יהודי זאלבו עברו בעיקר לברלין, למרות שאחדים מהם גם היגרו לחוץ לארץ, בין השאר להולנד. ידוע על 12 שמות של יהודים הקשורים לזאלבו שנספו בשואה, רובם בגטו טרוזינשטט ומחנה ההשמדה אושוויץ.

בחלקה הצפוני של העיר, ברחוב סיינקייביץ', בקרבת הנהר זאלבקה, נמצא בית העלמין היהודי הישן. הסוחר יוסף שאול רוזנבאך רכש בשנת 1829 מהנפח פולנקובסקי חלקה המיועדת לבית העלמין היהודי בסכום של 15 טאלרים. החלקה השתרעה על כ-0,6 מורג של מגדבורג (קרוב ל-1500 מ"ר) והייתה ממוקמת ליד הכביש בכיוון פאסלנג. הקבורה הידועה האחרונה נערכה בו בשלהי שנות ה-30 של המאה הכ'. מה שנותר מבית העלמין, שנחרב בשנים

שלאחר המלחמה נרשם בשנת 1992 לרשימת האתרים לשימור. במאמצים של האגודה „Więź Społeczna” שנתמכה בידי הקרן ע"ש סטפן באטורי ומימון של קרנות האיחוד האירופי, נערכו כבודות סדר בשטח בית העלמין הוא גודר בשנת 2015. נערכה גם רשימת מצאי של הקברים הנמצאים במקום.

בית העלמין משתרע היום על שטח של 0,41142 הקטר. ליד השער זוהו 44 מצבות, שהעתיקה ביותר ביניהן מגיעה משנת 1850 (קברו של מקים בית העלמין). נשתמרו רק 14 מצבות העשויות אבן חול, עם קישוטים האופיינים למחצית השנייה של המאה הי"ט וכיתובים בעברית ובגרמנית. עם זאת, האתר נשתמר בצורה טובה.